

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 5 Issue 2, A Tribute to Prof. Dr. Halil INALCIK p. 155-169 March, 2013

Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa (1840-1914)* Mursaloğlu Mustafa Şevki Pasha (1840-1914)

Yrd.Doç.Dr.Aydın Efe
Karatekin Üniversitesi-Çankırı

Öz: Bu makale Reyhanlı Aşireti'nin boy beyi ailesinden Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa'nın hayatını ve faaliyetlerini incelemektedir. Reyhaniye'de (Reyhanlı) dünyaya gelen Mustafa Şevki Paşa, küçük yaşlardan itibaren devlet hizmetinde bulunmuş ilerleyen dönemlerde kaymakam ve mutasarrıf olarak Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiştir. Büyük bir Türklük bilincine sahip olan Mustafa Şevki Paşa, 1909'da Kırıkhan Ermeni olaylarından sonra Antakya Divan-ı Harb-i Örfisi'nde yargılanmış ve beraat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Şevki Paşa, Antakya, Reyhanlı Aşireti, Reyhaniye, Türkmen

Abstract: This article examines the life and activities of Mursaloğlu Mustafa Şevki Pasha from the ruling family of the Reyhanlı Tribe. Born in Reyhanlı, Mustafa Şevki Pasha started his public service in his youth. Later on he served as Mutasarrıf (regional administrator) and Kaymakam (chief district officer) for the Ottoman Empire. Mustafa Şevki Pasha had a sense of Turkish national consciousness. After the 1909 Kırıkhan Armenian events he was court martialed in Antakya but he acquitted.

Key Words: Mustafa Şevki Pasha, Antakya, Reyhanlı Tribe, Reyhaniye, Turkoman

Giriş

Mustafa Şevki Paşa, Halep Türkmenlerinden kabul edilen Reyhanlı Aşireti'nden olup Reyhanlı Aşireti'nin hanedanına mensuptur. Reyhanlı Aşireti'nin boy beylerinden olan Mursaloğlu Ahmet Paşa'nın oğludur. Reyhanlı Aşireti, kışları Amik Ovası'nda kışlar, yazları ise Sivas Uzunyayla'da yaylağa çıkarlardı.

Hayatı ve Faaliyetleri

Mustafa Şevki Paşa, 4 Mart 1840 (29 Z 1255) tarihinde Reyhaniye kasabasında dünyaya gelmiştir.

Dâhiliye Nezareti'ne verdiği sicilinde, kendisini Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin yanındaki bir sülaleye bağlayan Mustafa Şevki Paşa, bu anlayışıyla bir Türklük bilincine sahip olduğunu göstermektedir. Mustafa Şevki Paşa, sicil kaydında kendisini

* Bu makale, "Antakya Ve Çevresi Türkmenleri: Küçük Alioğulları ve Reyhanlı Aşireti (XIX. Yüzyıl)" adlı doktora tezinin bir kısmından alınarak düzenlenmiştir.

tanıtırken şöyle yazdırmıştır: “Ertuğrul Gazi Hazretleri’nin maiyetinde bulunan kahramanlardan Karamursal-zâde Ahmed Paşa’nın oğludur.”

Mustafa Şevki Paşa, özel hocalardan Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Türkçe kurallarına uygun yazı yazabildiği de anlaşılmaktadır.¹

Mustafa Şevki Paşa, H. 1269 (1852/1853) senesinde, yani Kırım Muharebesi esnasında, 14 yaşında olduğu halde, babası tarafından oluşturulup techiz edilen 100 nefer ile hükümet tarafından oluşturulan 300 nefer süvari askerinin başında binbaşı rütbesi ile Rumeli cihetine gitmiştir. H. 1270 (1853/1854) tarihinde muharebe sona erince Rikâb-ı Hümayun Kapıcıbaşılığı rütbesine nail olarak Halep’e dönmüştür.² Mustafa Şevki Paşa’ya “Kapıcıbaşılık” rütbesi verilmesi ile ilgili olarak Sadaret’ten yazılan H. 1271 (1854/1855) tarihli tezkirede de bilgi mevcuttur. Seraskerlik makamından Sadaret’e sunulan yazıda, “Halep Eyaleti’nden oluşturulan neferlerin binbaşısı olup Rumeli Ordu-yı Hümayunu’ndan avdet etmiş olan Reyhanlı Aşireti reisi Ahmet Bey’in oğlu Mustafa Bey’in yapmış olduğu hizmetlerinden dolayı mükâfaten Mecidiye nişanı ile ödüllendirilmesi” arz edilmiştir. Fakat Sadaret makamı, Mustafa Bey’in hizmetleri malum olsa da Mecidiye Nişanı’nın verilmesinin uygun olmadığını belirterek “Kapıcıbaşılık” rütbesini münasip görmüştür.³

Mursalzade Mustafa Bey, Seraskerliğe sunmuş olduğu yazısında, “Halep Eyaletinden oluşturulan neferlere binbaşılık rütbesiyle komuta ederek Ordu-yı Hümayun’a katıldığını, orduda Serdar-ı Ekrem’in iradeleri doğrultusunda hareket ettiğini, güzel hizmetlerde bulunduğunu, bundan dolayı uhdesine ‘Beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı’ verilmesi” hususunu arz etmiştir. Mustafa Bey’in bu arzından sonra Serasker, Mustafa Bey’e yapmış olduğu hizmetlerden dolayı Mecidiye Nişanı verilmesi hususunu, Sadaret’e 26 Ekim 1854 (3 S 1271) tarihinde sunmuştur. Sadaret ise padişaha sunduğu 8 Kasım 1854 (16 S 1271) tarihli arzında, “Mustafa Bey’in yapmış olduğu hizmetlerine karşılık Mecidiye Nişanı’nın verilmesinin uygun olmadığını, uhdesine Kapıcıbaşılık rütbesinin münasip olduğunu” belirterek gelecek emre göre hareket olunacağını belirtmiştir. Padişah ise 9 Kasım 1854 (17 S 1271) tarihinde Mustafa Bey’e Kapıcıbaşılık rütbesinin verilmesini uygun görmüştür.⁴

Sadaret’ten 16 Kasım 1854 (24 S 1271) tarihinde Serasker Paşa’ya yazılan tezkirede Reyhanlı Aşireti reisi Ahmet Bey’in oğlu Mustafa Bey’in taltif edilmesi hususunun takdim edildiği belirtilmiştir. Bu tezkirede şunlar yazılıdır: “*Haleb eyaletinden müretteb neferât-ı muvazzafa binbaşısı olup Rumili Ordu-yı Hümayûnundan dönmüş olan Reyhanlı Aşireti reisi Ahmet Bey’in mahdumu Mustafa Bey’in taltifi hakkında olan tezkire-i aliyye-i sipahdarilerinin arz ve takdimini havi tezkire-i acizi hâmişine muharrer irade-i seniyye-i cenâb-ı padişahî manzur-ı sami-i sipahsalarileri buyrulmak üzere leffen isbâl kılınmış olmakla mütalaa ile tezkire-i mezkûrenin iade buyrulması babında irade efendimizindir.*”⁵

¹ BOA, DH. SAİD. d, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sicill-i Ahval Defterleri Fihristi), 2/766-767, 29/Z /1255.

² BOA, DH. SAİD. d, 2/766-767.

³ BOA, A. AMD. (Sadaret Amedi Kalemi), 63/76.

⁴ Belgede, Mustafa Bey’in arzının altındaki mühründe “Hakipây-ı fahr-i âlem Mustafa (Dünya’nın Övüncü Mustafa’nın Ayağının Toprağı)” yazılıdır [BOA, İ. DH (İrade Dâhiliye), 310/19805].

⁵ BOA, A. MKT. MHM (Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı), 61/60; Mustafa Bey’in taltif edilmesi hususuyla ilgili olan başka bir evrakta Sadaret Makamı, 16 Kasım 1854 (24 S 1271) tarihinde padişaha, Mustafa Bey’in taltif edilmesi hususunu sunmuştur. Padişah ise 21 Kasım 1854 (29 S 1271)

Sadaret Divan Kaleminden yazılan 21 Kasım 1854 (29 S 1271) tarihli yazıyla “Reyhanlı Aşireti reisi Ahmet Bey’in oğlu Mustafa Bey kullarına Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşılığın tevcihi” uygun görülmüştür.⁶

Mursal-zade Mustafa Bey, H. 1271 (1854/1855) senesinde 1.000 kuruş maaş ile Halep ve İskenderun yolunun muhafızlığına tayin edilmiştir.⁷ Mustafa Bey’in Reyhaniye Caddesinin muhafızlığına tayin edilmesi hadisesiyle ilgili birçok arşiv vesikası mevcuttur. 1 Nisan 1855 (13 B 1271) tarihli bir vesikada “1.500 kuruş maaş tahsisiyle Mustafa Bey’in yolların muhafazası hizmetine” tayin edildiği belirtilmektedir.⁸ Ayrıca 16 Mayıs 1856 (11 N 1272) tarihinde Sadaret’ten Halep Valisi İsmail Paşa’ya yazılan tezkirenin kayıtlı olduğu vesikada, “1.500 kuruş ile Mustafa Bey’in yolun muhafazası hizmetine tayin olunduğu” şeklinde bir ifade yer almaktadır.⁹ Bu vesikalardan 23 Haziran 1856 (19 L 1272) tarihli vesikada “Reyhaniye caddesinin emr-i muhafazasının Mursalıoğlu Ahmet Bey ile oğlu Mustafa Bey bendelerine taahhüt ettirilmiş olduğu” kayıtlıdır.¹⁰

Halep valisi Hamdi Paşa’nın yaptığı uygunsuzlukları Sadarete bildiren Beylan kazası kaymakamı Mustafa Fahri Bey’in 7 Ağustos 1856 (5 Z 1272) tarihli tahriratında, Reyhanlı Aşireti ileri gelenlerinden olan Ahmet Bey ile oğlu Mustafa Bey konusunda da bilgi mevcuttur. Mustafa Fahri Bey, Hamdi Paşa’nın Reyhanlı ileri gelenlerinden de haraç aldığını belirterek tahriratında şöyle yazmaktadır: “Hamdi Paşa, Antakya’ya vüsullerinde Reyhaniye hanedanından Mursal-zade izzetli Ahmet Bey kullarından Reyhaniye Aşiretinin büyük ve küçük muhtar, ihtiyar ve ahalileri 400 kese akçe hakları olup tahsili hakkında müşarüneyh hazretlerine arzuhal takdim etmiş olmalarıyla tahsilini bit-taahhüt mumaileyh Ahmet Bey’e evvela bir nevi muamele-i baride iraesinde mumaileyh Ahmet Bey otuz bin (30.000) kuruş kahve bahası namıyla takdim etmiş olduğundan ‘bu kere cümlelerinizi Halep’te muhakeme ederim’ emriyle bil-maiyye götürmüş, orada da Ahmet Bey 40-50 bin kuruş dahi takdim ve kabulüne mebni muhtaran-ı merkumanın Ahmet Bey’den iddia ve mütalaasını buldukları mebalighin tahsilinden sarf-ı nazarla merkumanı li-eclil-inham birer vesile ile habs ve mumaileyh Ahmet Bey’in mahdumu Mustafa Bey dahi Amik tarafına Kır Serdarı tayin” edilmiştir.¹¹

Mustafa Şevki Paşa’nın, Halep Eyalet Meclisinden Sadarete yazılan 22 Ağustos 1861 (15 S 1278) tarihli bir tahriratta mührü bulunmaktadır. Beylan kaymakamı Edip Efendi’nin bir fırıncıya sövmesinden dolayı meydana gelen olayın muhakeme edilmesini isteyen Sadaret’ten gelen emir-name üzerine taraflar Antakya’ya kadar gelmişlerdi. Fakat Edip Efendi, Halep’e gidecekken Reyhaniye Caddesinden, Şam-ı Şerif tarafına doğru firar etmiştir. Edip Efendi, muhasebesini vermemiş, ahali ile muhakeme olunmamış ve firar etmiştir.¹²

Sadareten, Halep Valisi İsmet Paşa’ya 3 Ekim 1861 (27 Ra 1278) tarihinde yazılan şukkada, “Halep Eyaletine tâbi Reyhaniye kazası hanedanından Rikâb-ı Hümayun-ı Şahane Kapıcıbaşılardan Reyhaniye Caddesi muhafazasına memur Mustafa Bey’in işlerine yardımcı olunmasını” istemektedir. Ayrıca aynı belgede şu ifadeler de yer almaktadır: “Halep Eyaletine

tarihinde Mustafa Bey’in taltif edilmesine onay vermiştir [BOA, A. MKT. NZD (Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deva’ir Evrakı), 121/76].

⁶ BOA, A. DVN (Sadaret Divan Kalemi Evrakı), 100/89-1.

⁷ BOA, DH. SAİD. d, 2/766-767.

⁸ BOA, A. MKT. NZD, 153/92.

⁹ BOA, A. MKT. UM (Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı), 237/15.

¹⁰ BOA, A. MKT. UM, 240/49.

¹¹ BOA, A. MKT. UM. 242/84.

¹² BOA, A. MKT. UM, 493/60.

*tâbi Reyhanîye kazası boy beyisi ve cadde muhafızı Rikâb-ı Şahane Kapıcıbaşlarından Mursal-zade izzetli Ahmet Bey'in oğlu Mustafa Bey'in oraca olan işlerinin tesviyesi için Halep valisi devletli paşa hazretlerine hitaben bir kıta tavsiye-i emir-name-i sami cenab-ı sadaret-penahinin tastir buyrulması.*¹³

Fırka-i Islahiye'nin bölgeye gelişi ve sonraki faaliyetlerinde Reyhanlı aşireti ileri gelenleri Fırka'ya yardımcı olmuş, özellikle Mustafa Şevki Bey kumandasındaki aşiret kuvvetleri Belen Boğazı yoluyla İskenderun'dan Halep'e giden devlet postalarının emniyetini sağlamakla görevlendirilmiştir. Mustafa Şevki Bey bu görevinde büyük bir sadakat örneği göstermiştir.¹⁴

Mustafa Şevki Bey, h. 1282 (1865/1866) tarihinde Derviş Paşa ve Cevdet Paşa refakatinde Halep'e yollanan Fırka-i Islahiye'de maaşsız binbaşılık rütbesiyle maiyete alınmış ve bu hizmetin bitiminde beşinci rütbeden "Mecidiye Nişanı" verilerek, 1.000 kuruş maaşla Reyhaniye Nahiyesi müdürlüğüne atanmıştır.¹⁵

Sadaret'ten Maliye Nezareti'ne 1 Temmuz 1866 (17 S 1283) tarihinde yazılan yazıda, Reyhaniye kazası müdürü Mustafa Bey'in görülen hizmetine mükâfaten kendisine beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı verildiği belirtilmiştir. 5 Temmuz 1866 (21 S 1283) tarihinde de Halep Vilayetine yazılarak Reyhaniye kazası müdürü Mustafa Bey'e beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı verildiği bildirilerek gereğinin icrası hususu emredilmiştir.¹⁶

Mustafa Bey'in, Reyhaniye kaymakamlığı sırasında babası Ahmet Paşa'nın kişilere ve devlete olan borcu sıkıntılara sebep olmuştur. Sarraf Tekeoğlu Simon, Sadaret'e sunduğu arzuhalinde, "Reyhaniye kazası sakinlerinden Mursal-zâde müteveffa Ahmet Paşa zimmetinde iki kıta tahvile binaen alacağı olan 68.600 kuruşun Ahmet Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'den faiziyle birlikte Maraş tüccarından Topaloğlu Hacı Agop zimmetine havale eylediği ağnam bakayasından dolayı defter ile alacağı olan bir yük 30.692 (130.692) kuruşun faiziyle birlikte tahsiline" değinmiştir. Sadaret, bu arzuhal üzerine 12 Ocak 1867 (6 N 1283) tarihinde Halep Valiliği'ne yazarak gereğinin yapılması hususunu belirtmiştir.¹⁷

Antakya kaymakamı müteveffa Mustafa Ağa'nın oğlu Osman Nuri, kızı Fatma ve eşi Hafize Hatun'a intikal eden mal sandığında korunan senetlerden dolayı Mursal-zâde Mustafa Bey zimmetinde alacakları olan 18.000 kuruşun tahsili veyahut mezkûr senedin gönderilmesi hususunda vekilleri Hacı Hüseyin Ağa tarafından Sadaret'e bir arzuhal sunulmuştur. Bu arzuhal üzerine Sadaret'ten Halep Valiliği'ne 15 Haziran 1867 (12 S 1284) tarihinde bir emir yazılmış ve gereğinin yapılması istenmiştir.¹⁸

Mustafa Şevki Bey, Recep 1284 (Ekim/Kasım 1867) tarihinde 2.000 kuruş maaşla İdlib kazasına ve Safer 1285 (Mayıs/Haziran 1868) tarihinde 3.000 kuruş maaş ve Mir-i

¹³ 3 Ekim 1861 tarihli belgede, Kilis kaymakamı Halil Ağa'ya da yardımcı olunması istenmektedir (BOA, A. MKT. UM, 503/33).

¹⁴ Paul Dumont, "Güneydoğu Anadolu'nun Islâhı", çeviren Bahaeddin Yediyıldız, *İÜEF. Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI, s. 381.

¹⁵ BOA, DH. SAİD. d, 2/766-767; Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Yayına Hazırlayan Yusuf Halaçoğlu, (Çağrı Yayınları, İstanbul 1980), s. 159; Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir 21-39*, Yayınlayan Cavid Baysun, (Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991), s. 174.

¹⁶ BOA, A. MKT. MHM, 359/86. Bu sırada Cerid Aşireti müdürü Hacı Bey ile Tarsuslu Hoca Hanna'ya da 'Kapıcıbaşılık' rütbesi verilmiştir (BOA, BEO. AYN. d., 868, s. 2).

¹⁷ BOA, BEO. AYN. d. (Halep Ayniyat Defterleri), 867, s. 18.

¹⁸ BOA, BEO. AYN. d., 867, s. 43.

Ümerâlık rütbesiyle Ayıntap (şimdi Gaziantep) kaymakamlıklarına tayin edilmiştir. Ramazan 1287 (Kasım/Aralık 1870) tarihinde istifa ederek görevinden ayrılmıştır.¹⁹

Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa, Antep kazası kaymakamlığından ayrıldıktan sonra Sadaret'e başvurarak mağduriyetinden bahsetmiş ve başka bir kazaya tayinini istemiştir. Bunun üzerine Sadaret'ten, Halep Valiliği'ne bir emir yazılarak gereğinin yapılması hususu emredilmiştir.²⁰

İncebayrakdar-zâde müteveffa Mehmet Paşa'nın oğlu Osman Bey, Mursal-zâde müteveffa Ahmet Paşa zimmetinde senet ile alacağı olan 7.000 kuruşun, Ahmet Paşa'nın oğlu Mustafa Paşa'dan tahsil edilmesi hususunda Sadaret'e bir arzuhal sunmuştur. Bu arzuhal üzerine Sadaret'ten, 8 Ekim 1871 (23 B 1288) tarihinde Halep Valiliğine bir emir yazılmış ve olayın tahkik edilmesi ve ortaya çıkacak sonuca göre gereğinin yapılması hususu emredilmiştir.²¹ Sadaret'ten bu konuyla ilgili olarak 16 Ağustos 1873 (21 C 1290) tarihinde Halep Valiliği'ne bir emir daha yazılmıştır. 7.000 kuruşun Mustafa Paşa'dan alınmasına yönelik önceki emir-namenin gereğinin yapılmadığı belirtilerek mezkûr meblağın Mustafa Paşa'dan tahsil edilerek alacak sahiplerine verilmesi hususu belirtilmiştir.²²

Mursal-zade Mustafa Şevki Paşa h. 1290 (1873/1874) senesinde 2.000 kuruş harcırah ile Ayıntap kazası aşarının ihalesi memuriyetiyle kaza-i mezkûra yollanmıştır.²³

Mursal-zâde Mustafa Paşa, Sadaret'e bir telgraf çekerek Hasan Bey'e olan borcunun ödenmesi hususunda rehin alınan malından pırlantalı kutu ile bir çift takım Halep'te müzayedeye konmuş ise de Halep'te bunlara gerçek değeriyle talep olmayacağından hükümet marifetiyle Dersaadet'e gönderilerek müzayedede satılması hususunu belirtmiştir. Bunun üzerine Sadaret'ten 21 Mayıs 1873 (23 Ra 1290) tarihinde bir emir yazılmış ve gereğinin yapılması emredilmiştir.²⁴

Bir müddet sonra, Mursal-zâde Mustafa Paşa, Sadarete bir telgraf daha çekmiş ve yedi aydan beri hapiste olduğunu belirterek ailesinin zaruret ve sefalette kaldığını ifade etmiştir. Bu telgraf üzerine Sadaret'ten, Halep Valiliği'ne 24 Mayıs 1874 (7 R 1291) tarihinde bir şukka yazılarak Mustafa Paşa'nın telgrafının incelenerek yapılan muamelenin izah edilmesi ve bu konunun halledilmesi hususunda gayret gösterilmesi istenmiştir.²⁵

Halep ahalisinden Hacı Hasan Bey'e 1.000 lira borcu olan Mustafa Şevki Paşa, Sadaret'e bir arzuhal göndererek "borcunu ödemek için satılması lazım gelen 1.400 lira kıymeti bulunan bir adet pırlanta taş ve kutusunun, sair kıymetli eşyanın haylice değeri olmasından dolayı talibi bulunamamasıyla Dersaadet'te satılmasını" istemiştir. Fakat Hacı Hasan Bey, bu eşyayı Halep'te müzayedede ettirmiş ve 800 liraya sattırmıştır. Ayrıca Hasan Bey'in 200 lira daha talep ettiğini belirten Mustafa Şevki Paşa, söz konusu eşyanın Dersaadet'e getirilerek 1.400 liraya satılmasını, 1.000 liranın borcuna karşılık alınmasını, kalan miktarın tarafına verilmesini istemiştir. Bu arzuhal üzerine Sadaret'ten Halep Valiliği'ne 3 Aralık 1874 (23 L 1291) tarihinde bir emir yazılmış, bu eşyanın değerinden aşağıya satılmasının Mustafa Şevki Paşa'nın mağduriyetine sebep olacağını, bundan dolayı âdil bir surette meselenin halledilmesine gayret gösterilmesini istemiştir.²⁶

¹⁹ BOA, DH. SAİD. d., 2/766-767.

²⁰ BOA, BEO. AYN. d., 867, s. 178.

²¹ BOA, BEO. AYN. d., 867, s. 193.

²² BOA, BEO. AYN. d., 867, s. 281.

²³ BOA, DH. SAİD. d., 2/766-767.

²⁴ BOA, BEO. AYN. d., 867, s. 264.

²⁵ BOA, BEO. AYN. d., 869, s. 52.

²⁶ BOA, BEO. AYN. d., 869, s. 90.

Mursal-zade Mustafa Paşa'nın zimmet durumu ile ilgili 27 Aralık 1874 (18 Za 1291) tarihli bir arşiv vesikası dikkat çekicidir: "Halep vilayeti dâhilinde kâin Reyhaniye kazası hanedanından Mursal-zade Mustafa Paşa'nın mal sandığına olan zimmetinin istifası zımnında gördüğü muameleden dolayı babası Ahmet Paşa'nın ettiği şikâyet üzerine tahkik memuriyetiyle Halep'te bulunan yaver Binbaşı Agâh Efendi'nin riyasetinde teşkil olunan komisyon marifetiyle icra kılınan tahkikat ve mütalaayı havi mezkûr komisyondan yapılmış olan mazbata" mütalaa olunmuştur. Buna göre; Mustafa Paşa'ya 7 yük 89.000 (789.000) kuruş borç çıkarılmıştır. Mustafa Paşa'ya çıkarılan bu borcun büyük bir kısmı babası Ahmet Paşa'nındır. Babasının borcuna kefil olduğundan dolayı Mustafa Paşa aranılmış ve borç kendisine bildirilmiştir. Mustafa Paşa'ya zimmet çıkarılan iki kalem 7 yük 89.213 kuruşun, 75.340 kuruşu doğrudan doğruya şahsi zimmeti olup, kalan 7 yük 18.873 kuruşu pederi müteveffa Ahmet Paşa'ya bâ-senet kefaletinden dolayı aranılmakta olduğu halde Mustafa Bey pederine olan kefaletini inkâr ve o sırada kendisi 13-14 yaşında ve pederinin idaresinde olarak ayrıca bir şeye malik olmadığını ve Rusya Muharebesi'nde meccanen Rumeli'ye kadar gitmesi üzerine kendisine Rikâb-ı Hümayun Kapıcıbaşılığı ihsan buyrulmuş olduğu halde kefalet senedinin imzasında Dergâh-ı Âlî Kapıcıbaşlarından yazılmasıyla dahi müsbet ve müeyyed olduğu üzere kefilin Kethüda-zade Mustafa Ağa olduğunu beyan etmiş, zimmet-i zatiyesiyle pederi metrukâtı mukabilinde toplam 2 yük 40 bin (240.000) kuruşun verilmesini taahhüt edip kalanını vermekten imtina etmiş ise de; borçlu gösterilen diğer Mustafa Ağa, bu ana kadar Halep dâhilinde ve haricinde kimseye kefil olmadığını ve söz konusu kefalet senedinde olan mührün kendisinin olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Meclis-i İdare-i Vilayetin i'lamına nazaran Mustafa Paşa'nın h. 1269 senesi evâhirinde Rusya Seferinde ve Halep'in idare-i Mısıriyye'ye hengâm-ı iltihakında üç dört yaşında bulunacağı anlaşılmış ve Mustafa Bey'in babasına kefil olduğu sırada 16 yaşında olduğu gösterilmiştir.²⁷

Mustafa Paşa'nın emlakinin satılarak borcunu karşılama düşünülmesine rağmen perişan olacağı belirtilerek ve kendisinin Reyhaniye'nin kadim hanedanına mensup olmasından dolayı kefil olduğu 2 yük 40 bin (240.000) kuruşun hesaplanması ve üst kısmının h. 1291 mali senesinden itibaren 20.000 kuruş taksitle ödemesi belirtilmiştir. Ayrıca Mustafa Paşa'nın Halep eşrafından Hasan Bey'e olan borcunun karşılığında rehin olarak el konulmuş olan mallarının Ticaret Mahkemesi vasıtasıyla satılarak borcu ödemesi istenmiştir. Yine Mustafa Paşa'nın Antakya'da olup canib-i hükümetten taht-ı hacze alınan zahiresinin dahi tasarlanan düşünceye göre tesviye olunmak için haczi ve bir de mumailiyhin İdlip Mal Sandığı'ndan 17.796 kuruş para aldığı ve senedini Mal Sandığı'ndan verilen ve sonradan kaydı terkin edilen havale-name ile kurtardığı mahalli ahali tarafından belirtilmiştir.²⁸

Mustafa Paşa gerek bu borcu ve gerek pederinin yine oraya diğer borcu denilen 17.600 küsur kuruşu âdem-i kabulde bulunduğundan kendisinin ber-vech-i muharrer İdlip Mal Sandığı'ndan aldığı akçeyi kendi kendine sarf eyleyen Sandık Emmini'nden ve Ahmet Paşa borcunun da emval-i metrukesinden sağlanması istenilmiştir. Bu konuda irade buyrulması

²⁷ BOA, İ. MMS (İrade Meclis-i Mahsus), 50/2197.

²⁸ BOA, İ. MMS, 50/2197.

hususunu belirtilmiştir. 28 Aralık 1874 (19 Za 1291) tarihinde Mustafa Paşa'nın zimmeti konusunda irade buyrulması konusunda onay verilmiştir.²⁹

Mustafa Şevki Paşa, h. 1291 (1874/1875) senesinde Bâb-ı Âlî tarafından Antakya kaymakamlığına tayin edilmiş ise de, vilayetçe diğeri gönderildiğinden Nisan/Mayıs 1875 (Ra 1292) tarihinde 3.000 kuruş maaşla Kilis ve 28 Kasım 1876 (11 Z 1293) tarihinde önceki maaşıyla ikinci defa olarak Antep kazaları kaymakamlıklarına tayin edilmiştir.³⁰

Sadaret'ten 18 Nisan 1877 (4 R 1294) tarihinde Halep Valiliği'ne bir emir yazılmış ve Kilis kaymakamı Mustafa Paşa ile Antep kaymakamı Aziz Efendi'nin becayış isteğinde bulunduğunu, her ikisinin de tercüme-i hal varakalarının gönderilmesi hususu belirtilmiştir.³¹

Mustafa Paşa daha sonra 12 Ağustos 1878 (13 Ş 1295) tarihinde 6.000 kuruş maaşla Zor Sancağı Mutasarrıflığı vekâletine memur edilmiştir. Dört ay sonra görevinden ayrılmıştır.³²

Mustafa Paşa, Kilis kaymakamı iken Antep'e nakledilmiştir. Sadaret'ten Halep Valiliği'ne yazılan 2 Ekim 1878 (5 L 1295) tarihli emir-namede, Antep'te memuriyet vazifesini ifaya iktidarsızlığı ve ahali ile bekasının uyuşamayacağından bahsedilerek hakkında tahrirat gönderildiği belirtilmiştir. Antep kazasının idaresine iktidarsızlığı üzerine ona yakın olan Kilis'e nakil ve iadesinin uygun olmayacağı gibi Antep'e bulunmasının uygun olmayacağına binaen azliyle yerine Lefomenci eski kaymakamı Süleyman Hasbi Efendi'nin tayininin uygun görüldüğü belirtilmiş, keyfiyetin Maliye Nezareti'ne bildirildiği ifade edilerek bu hususta gereğinin yapılması emredilmiştir.³³

Antep eski kaymakamı Mustafa Paşa'nın su-i hal ve hareketlerinden dolayı ahali tarafından yapılan şikâyet üzerine görevinden azledildiğini, bu kere de mezkûr kaymakamlığı elde edebilmek için kendi lehine mazbata tanzim ettirdiğini, idare ve deavi meclis azasından birkaç seneden beri seçimlerin icra olunmadığını, teşekkül eden belediye meclisinin dahi yolsuz ve nizamsız teşkil olduğundan bahseden birisinin Sadaret'e dilekçe sunması üzerine, Sadaret'ten Halep Valiliği'ne 8 Haziran 1879 (17 C 1296) tarihinde bir tahrirat yazılmıştır. Bütün bu iddiaların incelenmesi, ortaya çıkacak sonuca göre gereğinin yapılması, sonuçtan Bâb-ı Âlî'nin haberdar edilmesi hususu emredilmiştir.³⁴

Mustafa Şevki Paşa, 14 Haziran 1879 (23 C 1296) tarihinde 5.000 kuruş maaşla Urfa Sancağı Mutasarrıflığı vekâletine atanmıştır. Urfa Mutasarrıflığı'nda üç ay hizmet ettikten sonra görevinden ayrılmıştır. Haziran/Temmuz 1880 (B 1297) tarihinde Mirimiranlık rütbesiyle ve 6.300 kuruş maaşla Cebel-i Bereket Sancağı Mutasarrıflığı'na tayin edilmiş, fakat 19 Mayıs 1881 (19 C 1298) tarihinde azledilmiştir.³⁵

Tercüme-i hal varakasinda Mustafa Paşa, şimdiye kadar memur olduğu hizmetlerden nakil, tahvil ve istifa suretleriyle ve hasbel-kader infisal ederek vazifelerinden dolayı aleyhinde şikâyet vuku' bulmadığı ve taht-ı muhakemeye alınmadığı gösterilmiş ise de, mezkûr Cebel-i Bereket Sancağı Mutasarrıflığınca su-i idaresinden bahisle değiştirilmesi lüzumu Adana Vilayeti'nden iş'ar olunması üzerine azledilmiştir.

²⁹ BOA, İ. MMS., 50/2197; Mustafa Paşa'nın zimmet durumu ile ilgili olarak ayrıca Sadaret'ten Halep Valiliğine yazılan 6 Haziran 1877 (24 Ca 1294) tarihli şukkada da bilgi mevcuttur (BOA, BEO. AYN. d., 868, s. 179-180).

³⁰ BOA, DH. SAİD. d., 2/766-767.

³¹ BOA, BEO. AYN. d., 868, s. 225.

³² BOA, DH. SAİD. d., 2/766-767.

³³ BOA, BEO. AYN. d., 870, s. 56.

³⁴ BOA, BEO. AYN. d., 870, s. 152.

³⁵ BOA, DH. SAİD. d., 2/766-767.

Mustafa Paşa bulunduğu İdlib, iki defa Ayıntap ve Kilis kazaları kaymakamlıkları ile Urfa Sancağı Mutasarrıflığı vekâletini ve Cebel-i Bereket Sancağı Mutasarrıflığı'nı idare müddetince emval-i emiriyeden beraat-i zimmetine dair adı geçen kazalar ve sancaklar idare meclislerinden verilmiş olan 29 Ağustos 1868 (17 Ağustos 1284), 28 Aralık 1870 (16 Kanun-i Evvel 1286), 11 Ağustos 1878 (30 Temmuz 1294), 28 Kasım 1876 (16 Teşrin-i sani 1292), 21 Eylül 1879 (9 Eylül 1295) ve 5 Haziran 1881 (24 Mayıs 1297) tarihli altı parça mazbata vardır. Ayrıca Zor Sancağı Mutasarrıflığı vekâletini idare eylediği müddetçe beraat-i zimmetine dair adı geçen sancak muhasebecisi ve Sandık Emini taraflarından tanzim olunan 30 Kasım 1878 (18 Teşrin-i Sani 1294) tarihli muhasebe hûlasası mevcuttur.

Mustafa Paşa'nın İdlib Kaymakamlığı ile Zor Sancağı Mutasarrıflığı vekâleti esnasında vuku' bulan hizmetlerini takdiren Halep Vilayeti'nden kendisine iki parça tahsin-name (takdir-name) verilmiştir. Ayıntap kazası aşarının ihalesine ve Zor Sancağı Mutasarrıflığı vekâletine memuriyetine dair kezalik vilayet-i mezkûrenin iki parça telgrafnamesinin ve Ayıntap kazası kaymakamlığında bulunduğu esnada yani muharebe-i zaile hengâmında kaymakamlık maaşının nisfını hazineye terk eylemesinden naşi beyan-ı memnuniyete dair vilayet-i mezkûrenin bir parça telgrafnamesi mevcuttur. Mezkûr kaza aşarının ihalesi memuriyetinde hazine-i devlete bir yük doksan bin (190.000) kuruş hizmeti olduğuna dair Ayıntap kazası İdare Meclisi mazbatasının ve Zor Sancağı Mutasarrıflığı'na icra-yı asaleti istirhamına dair adı geçen sancak idare meclisinden, Mabeyn-i Hümayun Başkitabeti'ne, Sadaret makamına ve Ayıntap kaymakamlığında ibkası temennasına dair adı geçen kazanın Halep Vilayeti'ne üç adet mazbata-i telgrafiyesi ve adı geçenin Mir-i Ümeralık rütbesinin Mirimiranlığa terfii hakkında Halep Vilayeti'ne inhasının Ayıntap kazası Niyabet-i Şer'iyyesinden musaddak suretleri komisyonca görülerek yine sahib-i tercümeğe iade edilmiştir [10 Mayıs 1885 (25 B 1302 / 28 Nisan 1301)].

Mustafa Paşa'ya 5 Ağustos 1885 (23 L 1302) tarihinde Rumeli Beylerbeyiliği payesi tevcih edilmiştir. Mustafa Paşa, bir süre sonra 29 Ocak 1886 (23 R 1303) tarihinde 5.000 kuruş maaşla Ammare Sancağı Mutasarrıflığı'na tayin edilmiştir. Fakat bazı uygunsuz hareketlerinden dolayı, 14 Mayıs 1887 (20 Şaban 1304) tarihinde Ammare Sancağı Mutasarrıflığı'ndan azledilmiştir.³⁶

Mustafa Şevki Paşa, 15 Mart 1890 (3 Mart 1306) tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bir arzuhal sunmuştur. Bu arzuhalde, Reyhaniye nahiyesinde bulunan çiftlik ahalisinden önceki dönemlerden kalan vergilerin çiftliğe daha sonra gelenlerden alınmak istendiğini belirterek şikayette bulunmuştur. Mustafa Paşa'nın arzuhalinde şu bilgiler kayıtlıdır: “*Halep vilâyeti dâhilinde Hârim kazasına bağlı Reyhaniye nahiyesinde bulunan çiftliğin memuru olan Hacı Fehmi Efendi bendelerinden aldığım manzur-ı âli-i nezâretpenahileri buyrulacak olan telgraf namede bildirilen muamele-i özriyye münasebetiyle vuku'a gelen ve gelecek olan perişaniyet-i ahali-i zürra ve fukara ve tahrib-i arazi ve kura hak ve adalet-i seniyyeye külliyyen mugayir olduğundan öyle mefkud olup mevcut bulunmayanların ve gerek vefat etmiş kimsesi kalmayanların zamanları vergisinin muahharen gelenlerden aranılmamasını ve bi-gayr-i hak tahsiline kalkışılarak ahali ve bî-medhal zürrain tazyik edilmemesinin telgrafla lazım gelenlere emir buyrulmasını istidâ ve istirham eylerim. Ol babdaemr ü ferman hazret-i menlehül-emrindir [Karamursalzâde (pul üzerinde el yazısıyla), Mustafa Şevki (mühür)].”*

³⁶ BOA, DH. SAİD. d, 2/766-767.

Bu şikâyet üzerine Dâhiliye Nezareti, Halep Vilayeti'ne bir telgraf çekerek geçmişte “*nakl-i hane ve vefat edenlerin vergilerinin, yeni gelenlerden alınmaması ve bu olayın tahkik edilmesi gerektiği*” vurgulanmıştır.³⁷

Mustafa Paşa, Ammare Sancağı Mutasarrıflığı'ndan istifa edip Dersaadet'e geldiği halde, o zaman Basra Valisi bulunan Hacı İzzet Efendi tarafından Mustafa Paşa'nın istifasından bahsedilmeyen bir yazı, Şura-yı Devlet'e sunulmuştur. Bu yazıda, Mustafa Paşa'nın Ammare mukataatını eskisinden daha fazlasıyla ihale ettiğini, Basra Vilayeti ve Maliye Nezareti ile müfettişinin yazılarının Mustafa Paşa'nın ihale hadisesini doğruladığı, Mustafa Paşa'nın üç yıldır maaşsız kaldığını, bundan dolayı zararının karşılanması gerektiğini belirtmiştir. Bu arzuhal üzerine Şura-yı Devlet Dâhiliye Dairesinden tanzim ve 15 Nisan 1890 (24 Şaban 1307) tarihli buyuruldu-i sami ile Dâhiliye Nezareti'ne tebliğ kılınan mazbatadan Mustafa Paşa'nın azli uygun görülmüştür.

Hacı İzzet Efendi Hazretlerinin tahriratında; Mustafa Paşa'nın sert yaradılışa sahip, hal ve hareketlerinin dikbaşlı ve itaatsiz olması dolayısıyla mahalli ahali ve aşiret reislerinin kendisine kırgın olup nefret ettikleri, vilayetin tebliğ ve tavsiyelerini dinlemediği, bundan dolayı değiştirilmesi gerektiği, Vilayet İdare Meclisinin müzekkiresinden dahi hiç danışılmadan inşasına başlanılan kilise meselesinde bazı yolsuzluklarının anlaşıldığı belirtilmiştir. Ayrıca Mustafa Paşa'nın istifasının aslının Bâb-ı Âlî tarafından öğrenildiği, şimdiye kadar müracaat etse bir memuriyete atanabileceği de belirtilmiştir. “*Mustafa Şevki Paşa'nın Ammare Sancağı mutasarrıflığına zimmetinin aklanmış olduğu, islahat ve bayındırlık teşebbüslerinde hüsn-i hizmet, sıdk u istikamet ve muvaffakiyeti görüldüğü, hudut boyunda ve mukataat-ı emiriyede bulunan Beni Lâm Aşireti arasında mevcut olan karışıklık, kavga ve dövüşü giderdiği, zikrolunan mukataatta birçok sene mahsulün su yüzünden zarar gördüğü, bundan dolayı çiftçilerin dağıldığı, çiftçilerin dağılmasına sebep olan bentlerin tahkimi ve telgraf hatları ve yolların muhafazasını sağladığı, her sene Dicle nehrinin taşmasından dolayı zarar gören hükümet konağı ile kışlayı tamir ve tahkim ettirdiği, kasaba ahalisinin kamuş ve hasırdan inşa ettikleri evlerini ahaliyi teşvik ederek binaya çevirdiği, vatan evladının talim ve terbiyesi hususunda ilkokul ile hükümet konağı inşa ettirdiği, mukataat arazisini 1.128.000 kuruşa ihale ettiği, livanın matlubatının yazımında cidden gayret ve himmet gösterdiği*” konusunda Ammare Sancağı İdare Meclisi ile heyet-i adliye ve sair memurlar 24 Mart 1887 / 27 Mart 1887 (12 Mart 1303 / 15 Mart 1303) tarihli mazbataları ile Fırka-i Islahiye zamanında bulunduğu hizmette ibraz-ı sadakat eylemiş olduğunu tasdik eden Adana Vilayeti'nden, Maliye Nezareti ile Şura-yı Devlet Riyaseti'ne yazılan 2 Nisan 1885 (21 Mart 1301) tarihli iki adet tahriratı Sicill-i Ahval Daire-i Umumiyesi'nce aynen görülüp iade edilmiştir.³⁸

Adana Valisi, Ammare eski mutasarrıfı Mursal-zade Mustafa Paşa'nın Cebel-i Bereket'te “Beyazid-i Bestami Makamı” namıyla şöhrat bulan mahalde yaptırmış olduğu konak ve odalar hakkında 25 Mayıs 1891 (16 L 1308) tarihinde Sadaret'e bir tahrirat yazmıştır. Bu tahriratta şu hususlar belirtilmiştir: “*Ammare Mutasarrıflığından ayrılan Mursal-zade Mustafa Paşa'nın Hicaz'dan dönüşünde getirmiş olduğu bir şeyh ile beraber Cebel-i Bereket'te “Beyazid-i Bestami Makamı” namıyla şöhrat bulan mahalde inşa ettirmiş olduğu birkaç odada ne yolda ikameti seçtiği ve mezkûr mahal ahalisinden ve Fırka-i Islahiye tarafından Niş'e gönderilenlerden Tevfik Bey, Cebel'de sakin Paşa Bey-zade Ahmet Bey ile Kodallı Aşiretinden Durdu Mehmet nam kimseler ile ne suretle vakit geçirdiğine ve sair*

³⁷ BOA, DH. MKT (Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi), 1708/86.

³⁸ BOA, DH. SAİD. d, 2/766-767.

ifadelere dair Bâb-ı Âli canib-i Şerefine bir varaka takdim kılınmıŐtır. Bunun üzerine Sadaret'ten verilen 4 Nisan 1891 (23 Mart 1307) tarihli emirname ile tahkikat yapılması tarafımızdan istenmiştir. Bu emirname üzerine bu iŐle, Vilayet İdare Meclisi üyelerinden Mustafa Efendi görevlendirilmiştir.”

Yapılan tahkikat neticesinde Mustafa Efendi bir rapor hazırlamıŐ ve Adana valisine sunmuştur. Bu raporda yer alan bazı bilgiler Őoyledir: “*Mezkûr mahal Cebel-i Bereket Sancağına tâbi Hassa kazası hududu civarında Beylan kazası dâhilinde bulunan Cibâl'in kenarında ve ovaya nazır bir tepenin üzerinde olup önceden inşa olunmuŐ ise de zaman içerisinde binası harap olmuş ve adı geçen mutasarrıf geçen sene Hicaz'dan dönüşünde mezkûr türbeyi sağlam bir Őekilde inşa ettirmiŐtir. Ayrıca kendisine mahsus bir harem dairesiyle selamlık, mutfak ve hizmetçileri için üç oda ve misafire mahsus olmak üzere bir oda, toplam dört oda, yaptırmıŐtur. Ailesi ile birlikte burada ikameti ŐeçmiŐ, o civarda bulunan emmilerinden ve akrabasından bazılarına sermaye vererek ticarete baŐlamıŐtur. Yine türbeyi ziyarete gelenlere ikramda bulunmuş, dairesinde bulunan bir Őeyhin imametiyle evkat-ı hamseyi eda eylemiş ve zaviyedarlık Şeklinde hareket etmiştir. Kendisinin eskiden beri o civarda bulunan Amik ve Reyhanlı AŐiretlerinin hanedanı bulunduğuna ve merkurum aşiretin de Mustafa Paşa'yı büyükleri bildiklerine binaen ileri gelenleri ara sıra gidip görüŐmekte ve altı saat mesafesi olan Hassa kazasında sakin Paşa Bey-zade Ahmet ve Tevfik Beylerin kız alıp verme sebebiyle akraba oldukları, bundan dolayı bunların da gelip görüŐecekleri aŐikârdır. Binaenaleyh Beylan kaymakamı ile naibi ve Redif binbaŐası dahi geçenlerde Mustafa Paşa'nın nezdine giderek bir gece kalıp dönmüŐlerdir. Hatta inşa olunan misafirhaneye, ziyaretçiler için, birkaç oda ilavesi hususu da Beylan kaymakamı tarafından teşvik edilmiştir. Bunun üzerine inŐaata teŐebbüs edileceği ve Mustafa Paşa'nın da tebdil-i ahlak ederek Őimdilik boyun eğdiği” belirtilmiştir. Bu raporu alan Adana valisi, Sadarete yazarak gerekli bilgileri vermiştir.³⁹*

Mustafa Şevki Paşa'nın evliyadan Beyazid-i Bestami Makamında yaptırdığı tadilat ve inŐaattan Halep Vilayet Salnamesinde de bir bilgi mevcuttur. 1316 tarihli salnamede Şu hususlar yazılıdır: “*Ve yine Belen Kasabasına 5 saat mesafede Alaybeyli Karyesi kurbunda kâin asar-ı atikadan suni bir tepe üzerinde mebni bir kale harabesi dâhilinde mescit tarzında kab bir ebniye derununda evliya-i kiramdan (Ebavezid-i Bestami) kaddesırrehu hazretlerinin makam ve ala-rivayetin merkad-i mübarekleri olup öteden beri ziyaretgâh-ı uŐŐak ve züvvardır. Mescid-i mezkûr mürur-i zamanla müŐriŐ-i harap olduğu halde 1306 (1890/1891) senesinde Mursal-zade saadetli Mustafa Şevki Paşa hazretleri mescid-i mezkûru dâhili ve harici birkaç yüz cemaati istiaba kâfi bir surette tamir ve tevsî ile cami-i Şerif haline ifrağ ve pek muntazam surette tefriŐ etmiştir.”⁴⁰*

Mustafa Şevki Paşa, Dâhiliye Nezareti'ne bir telgraf çekerek Halep ve İskenderun ortasında bulunan Amik Gölü üzerinde bulunan dalyanların kaldırılmasını istemektedir. Bu dalyanların suyun önünü tıkadığını, bu yüzden gölü ŐiŐirdiđini, kıŐın ŐiŐen suyun arazinin ¼ ünü bastığını, hem ürünlerin zarar gördüğünü, hem de yazın çekilen sulardan dolayı bataklık olduğunu, hastalık baŐ gösterdiğini belirten Mustafa Paşa, Antakya dalkavuklarının Mazlum Vecihi Paşa'nın yaptırdığı iki dalyan bendinin kaldırılmasını engellediğini açıklamıŐtur. Dersaadet'te bulunduğu vakit dalyanların kaldırılması ile ilgili olarak Nafia Nezareti'nden 15

³⁹ BOA, A. MKT. MHM, 502/12.

⁴⁰ HS (Salname-i Vilayet-i Haleb)/1316, s. 272.

Haziran 1880 (7 B 1297) tarihli tezkire ile bu konuda kendisine sorulduğunu, kendisinin de 17 Haziran 1880 (9 B 1297) tarihinde bu tezkireye cevap verdiğini, fakat tamamının kaldırılması gerekirken sadece suyun yüzündekilerin kaldırıldığını, bundan dolayı sadece etrafındaki halkın bir nefes aldığını, hâlbuki tamamı kaldırılrsa milyonlarca dönüm arazinin tarıma açılacağını, havanın temizleneceğini ve mezkûr ovanın mamur olacağını vurgulayan Mustafa Şevki Paşa, Dâhiliye Nezareti'nden bu işin çözüme kavuşturulmasını istemektedir.⁴¹

Mustafa Şevki Paşa'nın telgrafının üzerine Dâhiliye Nezareti'nden, Halep Vilayeti'ne 25 Nisan 1893 (8 L 1310) tarihinde bir yazı yazılarak Mustafa Şevki Paşa'nın çektiği telgrafın bir sureti de yollanmış ve Amik Gölü üzerinde bulunan dalyanlar konusunda gereğinin yapılması istenmiştir. Dâhiliye Nezareti'nden, bu konuyla ilgili olarak Ticaret ve Nafia Nezaretlerine de 30 Haziran 1893 (15 Z 1310) tarihinde bir yazı yazılmıştır. Bu yazıda; "Mazlum Paşa tarafından yaptırılan dalyanların ovada su taşkınlarına sebep olduğu, ahalinin ürününün mahv ve telef olduğu, yazın oluşan bataklık nedeniyle havanın kirlendiği, bu sebeple Mustafa Şevki Paşa tarafından mezkûr dalyanların kaldırılmasına yönelik verilen telgrafın alındığı, bu telgraf üzerine zikrolunan dalyanların mazarratın sebebi olduğu, bu babda Halep Vilayeti Başmühendisi tarafından yapılan keşif üzerine Halep Vilayetinden gönderilen 29 Mayıs 1893 (17 Mayıs 1309) tarihli tahriratın geldiği, mazarrat ve mütalaya göre gereğinin yapılması ve neticenin bildirilmesi" hususları yer almaktadır.⁴²

Dâhiliye Nezareti'nden Sadaret'e 8 Haziran 1907 (26 R 1325) tarihinde yazılan bir yazıda, Reyhaniye eşrafından Mustafa Şevki Paşa'nın oğlu İskender Bey'in üçüncü rütbe ile taltif edilmesi hakkında Halep Vilayeti'nden gelen 13 Mayıs 1907 (30 Nisan 1323) tarihli ve 32 numaralı tahriratın takdim kılındığı belirtilerek gereği konusunda emir talep edilmiştir.⁴³

Mursal-zade Mustafa Paşa'nın çiftlik merkezinin Hammam Köyünde bulunduğunu 3 Ağustos 1908 (6 B 1326) tarihli bir belgeden öğrenmekteyiz. Bu belgede, Halep Vilayeti'ne bağlı Beylan kazasının müdüriyete dönüştürülerek merkezinin Mursal-zade Mustafa Paşa ile Genç Ağaoğulları'nın çiftlik merkezi olan Hammam Köyüne naklolunması konusunda mahalle muhtarlarının şikâyeti ve bu konuda Halep vilayetince bir çalışma yapılmadığı belirtilmektedir.⁴⁴

9 Ocak 1910 (27 Z 1327) tarihli arşiv vesikasından öğrendiğimize göre Mursal-zade Mustafa Şevki Paşa, Kırıkhan Ermeni Hadisesi dolayısıyla suçlanmıştır. Antakya Divan-ı Harb-i Örfisinde birlikte yargılandıkları İskenderun ve Beylan eski müftüsü Osman Nuri Efendi ile birlikte beraat etmiştir.

Belen eski müftüsü Osman Nuri Efendi, Kırıkhan Ermeni Hadisesinden dolayı Halep Valisine 28 Kasım 1909 (15 Teşrinisani 1325) tarihinde yazdığı savunmasında şu hususları belirtmektedir: "Kırıkhan ve Beylan hadisesinde bazı fesatçılar ve garazkârlar tarafından aleyhimde bir takım iftiralar atılmış, bundan dolayı Antakya Divan-ı Harbinde yargılanmama rağmen beraat ettim. Beraat ettikten sonra haneme avdet ederek kimsenin acısına ve tatlısına karışmayarak ibadetle meşgul oldum. Devletime ve milletime dua eder iken bazı merhametsiz müfsitler, 'ahaliyi birbirine düşürüyor ve fesat yapıyormuşum' diye ortalığa çıkararak iftira

⁴¹ BOA, DH. MKT, 20/13.

⁴² BOA, DH. MKT, 20/13.

⁴³ BOA, DH. MKT, 1172/56.

⁴⁴ 3 Ağustos 1908 tarihli belgede, "Halep'e bağlı Beylan (Belen) kazasının müdüriyete dönüştürülerek merkezinin Mursal-zade Mustafa Paşa ile Genç Ağaoğullarının çiftlik merkezi olan Hammam Karyesine naklolunması konusunda Muhlis Ali Mahallesi muhtarı ile bir takım muhtarların seraskere verdikleri şikâyet dilekçesi" vardır. Ayrıca Serasker'in yazısı da mevcuttur [BOA, DH. TMİK. S (Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu), 74/41].

etmeye başlamışlardır. ...maazallah öyle hilaf-ı şer-i şerif ve kanun-ı münif şeylere hâşâ cüret edenlerden olmadığım gibi; “*men katele nefsen biğayri nefsin ev fesâdin fi l-ardi fekeennemâ katele'n-nâse cemîa ve men ehyâhâ fekeennemâ ehya'n-nâse cemîa*”⁴⁵ ayet-i celilesinin mazmun-i şerifini saye-i devletlerinde bilenlerden ve insanlara vaaz ü nasihat edenlerden bulunduğum ve şimdiye kadar fesat yapmayıp da yaşım yetmişe yaklaşmış ihtiyar ve aciz olduğum zamanda mı hâşâ öyle şeylere cüret ve cesaret edeceğim. İnşallah saye-i devletlerinde öyle hilaf-ı meşru ve kanun ef'al ve akvalde bulunmam, fakat bir takım yalancı ve müfsitlere ne yapayım.”⁴⁶

Beylan Kaymakamı Mustafa Şevket Efendi, Kırıkhan Hadisesi dolayısıyla Mustafa Paşa hakkında şöyle bir ifade kullanmaktadır: “*Mustafa Paşa'nın umum Amık ahalisi ve ağaları üzerinde büyük bir nüfuzu cari olup bera-yı ziyaret nezdine gelenler eteğinin ucunu öperek kendisine mahsus odada yalnız şerefine nail oldukları ve her türlü umur ve hususlarına dair mumaiyle müracaatta buldukları halde Kırıkhan vakası gibi azim bir mesele-i iğtişaş hakkında kendisine müracaatla rey istihsal etmeksizin hareket ve iğtişaş işlerine başlamalarından uzak bulunmaları ... ahali üzerindeki nüfuzunun tenakusuna sebebiyet vermiş bulunmasına mebni serbest bırakılmasından dolayı âtiyyen bir gûne mahzur ve mazarrat mutasavver değıldir.*”⁴⁷

Mursal-zade Mustafa Şevki Paşa, 20 Mayıs 1912 (7 Mayıs 1328) tarihinde Şûrâ-yı Devlet Yüksek Temyiz Reisliğine bir arzuhal sunmuştur. Mustafa Paşa arzuhalinde, “Halep Vilayeti'nde Harim kazasına tâbi Reyhaniye nahiyesinde vaki olup bundan 45 sene evvel hükümet tarafından yapılan müzayedede 5.250 kuruş bedel ile Defter-i Hakani Nezaret-i Celilesi tarafından kendisine verilen, 19 Mayıs 1871 (29 S 1288) tarihinden itibaren tapu senediyle mutasarrıf olageldiğim Ada Bucağı arazisi hakkında Halep eski Vergi Müdürü merhum Sadık Bey veresesi namına edilen iddia üzerine mezkûr arazinin iddia sahiplerine teslimine vilayet defterdarı Cemal Bey'in sahip çıkması ve iltimasıyla kaza idare meclisi tarafından verilen 3 Temmuz 1912 (23 Nisan 1328) tarihli kararının incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca vilayet idare meclisinde müzakere edilmek üzere kaymakamlıktan gönderilen 6 Temmuz 1912 (26 Nisan 1328) tarihli kararın vilayetçe tasdik edilse bile içeriğinin haksız ve kanunsuz olduğunu vurgulayarak temyizen tetkik edilmesini isteyen Mustafa Şevki Paşa, beş madde halinde haklı olduğu noktaları belirtmiştir. Mustafa Şevki Paşa bu arzuhaline; “Halep Vilayetinin Beylan Kazası dâhilinde Bayezid-i Bestami hazretlerinin makamında mukim tebaa-i Devlet-i Aliye'den Karamursal-zade Elhac Mustafa Şevki bendeleri” şeklinde ifade yazmıştır. Temyiz mahkemesine bu arzuhal, 5 Ağustos 1912 (23 Mayıs 1328) tarihinde sunulmuş ve ilgili temyiz dairesine ise 6 Ağustos 1912 (24 Mayıs 1328) tarihinde sevk olunmuştur.”⁴⁸

⁴⁵ Maide Suresi'nin 5/32. ayeti olup, meali; “Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarma karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtarırsa) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır” şeklindedir [“Maide Suresi, 5/32”, *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli*, Haz.: Süleyman Feyzullah, (İstanbul: Duha Bilişim Yayıncılık, 2009), s. 112].

⁴⁶ BOA, DH. MUİ (Dâhiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı), 28/-2/12.

⁴⁷ BOA, DH. MUİ, 28/-2/12.

⁴⁸ BOA, ŞD. (Şûrâ-yı Devlet), 2247/9.

Çocukları, Ölümü ve Eserleri

Mursal-zade Mustafa Şevki Paşa'nın belgelerden öğrenebildiğimiz kadarıyla dört oğlu bulunmaktadır. Bunlar ise "İskender"⁴⁹, İneyet, İhsan ve Tayfur Beylerdir."⁵⁰ Damadının isminin "Kâmil" olduğu da bir arşiv vesikasından tespit edilmektedir.⁵¹ Mustafa Şevki Paşa'nın kızının ismi ise Ayşe Hanım'dır.⁵²

Mustafa Şevki Paşa 74 yaşında iken Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa'nın ölüm tarihi olarak mezar taşında 1914 (R. 1330) yazılıdır. Naaşı, Beyazid-i Bestami Makamı'nda bulunan kabristandadır.⁵³

Mustafa Şevki Paşa, Antep'te görev yaparken birçok eser yaptırmıştır. Bu eserler şunlardır: "Gaziantep Sofalçı Köyü'nde bir çeşme, Antep'in su ihtiyacını karşılayan kanalları onartmış, Hasırcıoğlu Hafız Mehmet Ağa'nın şiirlerini şair Küllizade Mehmet Efendi'ye toplatmış, varlığını hâlâ sürdüren ve müzeler ile eski yapıtları içine alan bir konak yaptırmıştır."⁵⁴ Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa'nın Antep şehrine yaptığı hizmetleri Hafız Hacı Mehmet Ağa, şu dizelerde dile getirmektedir:

*"Bu Mursalzâde âlî neseb Şevki Mustafa Paşa
Tavattun ile şehri Ayıntab'ı eyledi ihya
Dâhiliye, Hariciye yaptırıp meskenleri
Ayıntab'ı himmetiyle eyledi ra's-ı Halep"*⁵⁵

Sonuç

Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa, Reyhanlı Aşireti hanedanındandır. Bu aşiretin boy beyi olan babası, Mursaloğlu Ahmet Paşa, devrinde Kırım Harbi esnasında 14 yaşında iken binbaşı rütbesiyle cepheye gitmiştir. Kendi aşiretinden 100 ve hükümetin hazırladığı 300, toplam 400 kişinin başında bulunmuştur. Cepheye yararlı faaliyetleri görülmüş ve bundan dolayı taltif edilmiştir.

Mustafa Şevki Paşa, Dâhiliye Nezareti'ne vermiş olduğu sicil kaydında kendisini Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin yanındaki bir sülaleye bağlarken de sahip olduğu Türklük bilincini ortaya koymaktadır.

1865-1866 yıllarında Çukurova, Gâvur Dağı (Cebel-i Bereket), Kürt Dağı ve Kozan Dağlarında devlet idaresini yeniden sağlayan Fırka-i Islahiye'ye Mursaloğlu Mustafa Şevki Paşa ve mensup olduğu aşiret yardımcı olmuştur. Fırka-i Islahiye'nin bölgeye gelişi ve sonraki faaliyetlerinde Reyhanlı aşireti ileri gelenleri Fırka'ya yardımlarını esirgememiş, özellikle Mustafa Şevki Paşa kumandasındaki aşiret kuvvetleri Belen Boğazı yoluyla İskenderun'dan Halep'e giden devlet postalarının emniyetini sağlamakla görevlendirilmiştir. Mustafa Şevki Paşa, bu görevinde büyük bir sadakat örneği göstermiştir.

⁴⁹ BOA, DH. MKT, 1172/56; BOA. DH. MUİ, 28-2/12. İskender ismi diğer çocuklarının ikinci bir ismi olmalıdır. Çünkü Mustafa Şevki Paşa'nın çocukları olarak İneyet, İhsan ve Tayfur Beyler gösterilmektedir [Murat Işıkoğlu, *Hatay Devleti Cumhurbaşkanları Tayfur Sökmen'in Hayatı*, (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2004), s. 8].

⁵⁰ BOA, DH. EUM. EMN. (Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi Evrakı), 58/6.

⁵¹ BOA. DH. MUİ, 28-2/12.

⁵² Bekir Sami Bayazıt, *1865-1866 Kürt Dağı, Cebel-i Bereket Kozanoğulları İsyanı ve Güneydeki Aşiretlerin İskânları*, (Kahramanmaraş: Ukde 2008), s. 214.

⁵³ Bayazıt, a.g.e., s. 212-213; Ekte bulunan mezartaşı kitabesinde ölüm tarihi olarak Rumi 1330 tarihi bulunmaktadır. Mustafa Paşa'nın oğlu Tayfur Sökmen ise babasının 1911'de vefat ettiğini belirtmektedir: Tayfur Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992), s. 18-19.

⁵⁴ Bayazıt, a.g.e., s. 213-214.

⁵⁵ Bayazıt, a.g.e., s. 214.

Mustafa Şevki Paşa, deđiŐik dđnemlerde İdlib, Antep (birkaç defa), Kilis kaymakamlığı ve Zor, Urfa, Cebel-i Bereket ve Ammare mutasarrıflığı gđrevlerinde bulunmuştur. Paşa, bu gđrevlerinden bazen kendi isteğiyle ayrılmıŐ, bazen de devlet tarafından azledilmiştir.

Mustafa Şevki Paşa, Birinci Dđnya SavaŐından sonra Fransa himayesine bırakılan ve daha sonra devlet olarak kurulan Hatay'ın ilk ve tek cumhurbaşkanı Sayın Tayfur Sđkmen'in de babasıdır. Paşa'nın torunu olan Murat Sđkmenođlu da farklı tarihlerde Tđrkiye Bđyđk Millet Meclisi'nde milletvekili olarak çeŐitli partilerde gđrev yapmıŐtır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1) Belgeler

BOA, A. AMD. (Sadaret Amedi Kalemi), 63/76, 1271.

BOA, A. DVN. (Sadaret Divan Kalemi Evrakı), 100/89-1, 1271.S.29.

BOA, A. MKT. MHM. (Sadaret Mektubi Mđhimme Kalemi Evrakı), 61/60, 1271.S.24; 359/86, 1283.S.21; 502/12, 1308.L.16.

BOA, A. MKT. NZD. (Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı), 121/76, 1271.S.29; 153/92, 1271.B.13.

BOA, A. MKT. UM. (Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı), 237/15, 1272.N.11; 240/49, 1272.L.19; 242/84, 1272.Z.5; 493/60, 1278.S.15; 503/33, 1278.Ra.27.

BOA, DH. EUM. EMN. (Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi Evrakı), 58/6, 1332.R.10.

BOA, DH. MKT. (Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi), 20/13, 1310.Z.15; 1172/56, 1325.R.26; 1708/86, 1307.B.23.

BOA, DH. MUI. (Dâhiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı), 28-2/12, 1327.Z.13.

BOA, DH. TMİK. S. (*Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu*), 74/41, 1326.B.6.

BOA, İ. DH. (İrade Dâhiliye), 310/19805, 1271.S.16.

BOA, İ. MMS. (İrade Meclis-i Mahsus), 50/2197, 1291.Za.18.

BOA, ŞD. (Şûrâ-yı Devlet), 2247/9, 1330.L.27.

2) Defterler

BEO. AYN. d. (Halep Ayniyat Defterleri), 867, 868, 869, 870.

DH. SAİD. d. (Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defterleri Fihristi), 2/766-767, 1255.Z.29.

Eserler

Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, (Yayına Hazırlayan Yusuf Halaçoğlu), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir 21-39*, (Yayımlayan Cavid Baysun), Ankara: Tđrk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Bayazıt, Bekir Sami, *1865-1866 Kđrt Dağı, Cebel-i Bereket Kozanoğulları İsyanı ve Gđneydeki AŞiretlerin İŐkânları*, Kahramanmaraş: Ukde, 2008.

Dumont, Paul, “Güneydoğu Anadolu’nun Islâhı”, çeviren Bahaeddin Yediyıldız, *İÜEF. Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI, s. 369-394.

HS (Salname-i Vilayet-i Haleb)/1316.

Işıkoğlu, Murat, *Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen’in Hayatı*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2004.

“Maide Suresi, 5/32”, *Kur’ân-ı Kerim ve Meâli* (Haz.: Süleyman Feyzullah), İstanbul: Duha Bilişim Yayıncılık, 2009.

Sökmen, Tayfur, *Hatay’ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

EKLER

Mustafa Şevki Paşa’nın Hatay’ın Kırıkhan ilçesinde Beyazid-i Bestami Makamında bulunan mezarı.